

УДК 631.5/9: 001.89:631.5/9 (477):929 «Румянцев»
© 2018

Вергунов В. А., доктор сільськогосподарських наук, професор, академік НААНУ
Національна наукова сільськогосподарська бібліотека
Національної академії аграрних наук України

**ПРОФЕСОР В. М. РУМЯНЦЕВ – ФУНДАТОР НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО
НАПРЯМУ «АГРОНОМІЧНА РОБОТА» В УСРР:
БІОГРАФІЯ В КОНТЕКСТІ ЗДОБУТКІВ**

В. М. Румянцев
(1897–1957)

Віковий ювілей Полтавської державної аграрної академії, що припадає на 20 червня 2020 р., змушує в черговий раз звернутись до історії функціонування закладу за різних часів, що панували на українських землях. У цьому зв'язку потрібно максимально толерантно і, головне, – зважливо та без політичних уподобань згадати усіх, хто протягом існування вишу

формував його сучасне визнання як одного з кращих галузевих закладів України із унікальною ідентичністю національній ідеї. За таких умов усі повинні бути рівні як в оцінках, так і заслугах – від викладача до випускника. Тоді усе буде виглядати і словом і ділом у форматі справжніх європейських демократичних цінностей, до яких Україна так мріє долучитись. Користуючись нагодою, є бажання повернути в анали славетної історії Полтавської державної аграрної академії ім'я практично забутого її викладача, який став фундатором фактично нового напрямку в освітній підготовці галузевих фахівців в УСРР, першим зав. кафедри та навіть зав. відповідного відділення (факультета) із агрономічної роботи, професора Володимира Матвійовича Румянцева (1897–1957).

Ім'я В. М. Румянцева, і тим паче його місце та роль в українській історії не згадує жоден дослідник. Воно не зустрічається в енциклопедичних довідниках як України, такі і Росії. В кращому випадку є поодинокі згадки констатуючого характеру. Так, наприклад, у виданні до 90-річчя ПДАА вказується [6, С. 27], що на засідання правління Полтавського с.-г. політехнікуму 9 жовтня 1929 р. головуєчий «... оголосив зміст вітального листа старшого інспектора с.-г. освіти

Наркомосу України професора І. П. Румянцева із прийняттям рішення по перетворенню закладу у Полтавський сільгоспінститут» [6, С. 38]. Ще більш фрагментна інформація відносно «... професора В. Румянцева...» міститься на іншій сторінці цього ювілейного видання, а саме – у вигляді згадки про його участь у публікації статей, що вміщені у двох томах «Записок» політехнікуму у 1927–1928 рр. [6, С. 37.]. Якщо не рахувати згадки прізвища «... Румянцев...» в офіційних документах серед учасників двох зібрань, які проводились під егідою Науково-Консультаційної Ради НКЗС УСРР у травні та жовтні 1928 р., що були передруковані у спеціальному виданні [5], то це практично і уся історіографія про В. М. Румянцева за часи державності України.

Чи справедливо таке по відношенню до нього, важко однозначно відповісти. Тим не менш факт має місце присутності. Спробую, насамперед, виправити ситуацію.

Для вирішення поставленого завдання методом історико-наукового аналізу контекстово зроблено реконструкцію біобібліографії В. М. Румянцева за використання доступних документів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України та його творчих напрацювань у вигляді книг, публікацій у періодичних виданнях та офіційній хроніці.

Народився В. М. Румянцев 30 червня 1897 р. у с. Мінцово Пречистенської волості Галицького повіту Костромської губернії у родині безземельного селянина, що займався кустарництвом, ремонтуєчи печі селянських хат. Під час проходження військової служби батько навчився грамоті. До села вже не повернувся і почав працювати на різних господарських роботах, включаючи службу у повітовій лікарні м. Карачів (Брянська губернія), та згодом отримав призначення на посаду її наглядча. Авторитет батька став визначальним для сина не тільки у його прагненні отримати достойну освіту, а й спробувати знайти життєву нішу, що йому вдавалося поза усіляких труднощів, оскільки від природи

мав допитливий розум і гарну пам'ять. Важке матеріальне становище родини привчило його з дитинства не цуратись важкої фізичної праці. Заробляючи таким чином кошти, Володимир витрачав їх на репетиторів. Після закінчення місцевої гімназії у 1916 р. вступив на сільськогосподарське відділення елітного Московського сільськогосподарського інституту більш відомішого як Петровсько-Розумовська землеробська і лісова академія (нині – Російський державний аграрний університет – Московська СГА ім. К.А. Тімірязєва) [26, арк. 20, 20 зв.]. Але провчитися вдалося недовго. Події лютневої і, особливо, жовтневої, революцій у Росії 1917 р. свідомо привели його до лав активних і, головне, – дієвих її учасників. Наприкінці року він повертається на Брянщину до м. Карачів і відразу стає ортодоксальним поборником комуністичної ідеї. Тим паче, що для його соціального стану і виховання, вона стала сприятливою у всіх відношеннях, насамперед, – через декларований новою владою особливо на початковому етапі свого існування, – принципу рівноправ'я. Не випадково вже з 1 квітня 1918 р. стає членом ВКП(б) (членський білет № 751682). З 5 жовтня його призначають спочатку завідувачем агітаційно-освітнього, а з 18 жовтня – керманічем земельного відділу Карачівського повітвиконкому. На цій посаді працює до 20 жовтня 1919 р. Після чого обирається членом (депутатом – авт.) Карачівського повітового виконавчого комітету 4–9 з'їздів Рад робітничо-селянських та солдатських депутатів [24, арк. 12]. За свою непримиренну позицію у земельному питанні, яку висловив у статті «Земельна справа» місцевої газети, отримує від з'їзду окрему «Подяку». Ці ідеї він продовжує всіляко відстоювати на сторінках газети «Вісті» ще й як її редактор [26, арк. 8 зв.]. Така принциповість була високо оцінена вищим партійним керівництвом і його як «свідомого лєнінця», що має українське коріння, відповідно до рішення ЦК РКП(б) від 16 січня 1919 р., у червні 1920 р. відряджають на зміцнення нечисельних рядів більшовиків в Україні, та ще й для вирішення питання, щодо якого місцеве населення надзвичайно, як кажуть, «коливалося» – усуспільнення землі. На посаді заступника завідувача Харківського губерньського земельного управління, і навіть виконувача обов'язків його керманіча, працює до грудня 1920 р. [26, арк. 3]. Бере активну і дієву участь у всіх заходах, що здійснюються з боку Харківського губерньського земства, а саме: з'їзді комнезамів 29 вересня – 3 жовтня 1920 р., присвяченому завданням з питань земельних і продовольчих та I Все-

українському з'їзді комнезамів 18–22 жовтня 1920 р. Із остаточним встановленням радянської влади, згідно з ухвалою РНК УСРР постанови «Про поліпшення продовольчої справи» від 4 грудня 1920 р., отримує ще більш відповідальне призначення, а саме – стає особливоуповноваженим НКЗС УСРР по Донбасу та завідувачем сільськогосподарського відділу ЦК ВКП(б) України, УГКП, а потім «... управляючим селянськими господарствами...» Донбасвугілля [26, арк. 3]. Вирішує у регіоні питання кадрового забезпечення ведення соціалістичного сільського господарства, особливо за умов голоду 1921 р. З цією метою за дорученням наркома УСРР Д. Мануїльського займається організацією землеробських господарств при вугільних і заводських донецьких підприємствах для засіву 7 000 десятин землі. Для цього були відсутні практично всі ресурси: гроші, техніка (навіть худоба), необхідний сільськогосподарський реманент, зерно і фахівці. За умов державної політики «військового комунізму» В. М. Румянцев для початку «мобілізує» 10 місцевих німців-колоністів на управління радгоспів. Потім «реквізує» зі складів місцевих рудників та заводів «... деякий інвентар». Таким же підходом – експедиційним методом – «знаходить» на півночі регіону насіння городніх культур, а також організовує електричний полив посівів. Замість необхідних технічних засобів НКЗС УСРР виділив 100 волів і справа знайшла своє вирішення [13]. Як у 1921, так і 1922 роках вдалося засіяти на «... 118 %...» від плану, за що отримує «... – подяку і бляшаний годинник...» [26, арк. 8 зв.]. А ще була величезна організаційно-агітаційна робота щодо запровадження через артіль колгоспів і головне, – подолання елементарної безграмотності господарювання на донедавна панській, а тепер націоналізованій землі. Мабуть саме у цей період і зароджується у нього бажання розробити нову систему заходів (методів) організації науково-освітнього забезпечення ведення сільського господарства для реалій соціалістичного будівництва, використавши все краще від попередників. Для початку потрібно було удосконалювати і власні знання. З цією метою їде до м. Новочеркаська (Ростовська область) та відновлює своє навчання тепер вже у Донському інституті сільського господарства і меліорації (нині – Донський державний аграрний університет), який у такому статусі почав функціонувати з 1922 р. Як підтверджує «Посвідчення № 6595» від 13.09.1924 р. за підписами ректора вишу професора П. Кашинського та декана агрономічного факультету професора Е. Жемчужникова,

В. М. Румянцев успішно закінчує заклад за спеціалізацією «рослинництво» [24, арк. 29]. Поряд з виконанням чиновницьких функцій перебуває ще і членом Колегії Донецького губкому ЦК ВКП(б) України. Крім того, за сумісництвом працює редактором місцевих часописів «Селянська газета» (1923) та «Донецький пахар» (1924) [26, арк. 18 зв.]. Починає і сам небезуспішно друкуватись. Серія його публікацій – науково-популярні брошури, зокрема: 1. «Про обробіток ґрунту і посівів у посушливій місцевості», що вийшла у видавництві «Радянський Донбас» (56 с., 1923 р.); 2. «Про результати годівлі корів» (52 с., 1924); 3. «Пролетарське землеробство в Донбасі» (50 с., 1924); 4. «До покращення господарств в Донбасі» (1924) та статей з різних питань господарювання в умовах степу, які досить швидко принесли В. М. Румянцеву фахове визнання на всеукраїнському рівні. Його журналістський талант оцінили виробничники та, головне, – радянська влада у своїх планах суспільного колгоспно-радгоспного будівництва на селі. Свої матеріали він друкує не тільки як В. М. Румянцев та криптонімами – В. Румянцев, В. Рум'янців, В.Р., Р. і таке інше. Особливо В. М. Румянцев став у пригоді для реалізації ухвалені ВУЦВК та РНК УСРР постанови «Про заходи із забезпечення рівноправності мов і про сприяння розвитку української мови» від 1 серпня 1923 р. Вже 20 жовтня 1924 р. наказом № 60/1066 по НКЗС УСРР В. М. Румянцев призначається завідувачем Бюро с.-г. пропаганди і агрономічної допомоги та за сумісництвом відповідальним редактором журналу «Радянський селянин» – офіційного друкованого органу відомства [24, арк. 5]. Підрозділ свою історію веде від рішення Колегії НКЗС УСРР від 5.05.1922 р., коли її члена М. М. Вольфа – призначили відповідальним за видання сільськогосподарської літератури в республіці [27.]. Згодом іншим рішенням від 16 червня 1923 р. Колегія створила у структурі профільного відомства спеціальний агітсекретаріат на чолі з тим же М. М. Вольфом, який черговим новим рішенням НКЗС УСРР від 11.07.1923 р. почав нести «... персональну відповідальність ... по підготовці та виданню популярної «... здешевленої с.-г. літератури» [28]. Через відсутність на той час сучасних телекомунікаційних можливостей різноманітна науково-популярна література разом із періодичними виданнями залишались чи не єдиним дієвим засобом пропаганди нової влади і знаходились під особливим контролем партійних і каральних органів. Тому на посаду керманіча міг бути призначений тільки перевірений у часі і справах

партієць за відповідною рекомендацією. Ним став М.М. Вольф, що добре знав В.М. Румянцева по роботі на Харківщині та особливо Донбасі, та теж був поціновувачем його літературних талантів. Тим паче, що з 21 червня 1924 р. М. М. Вольф очолив тимчасову Президію СГНКУ [33]. Крім керівництва Бюро, В. М. Румянцев стає членом редколегії і інших періодичних видань, а саме: «Вісник садівництва, виноградарства та городництва» та органу ЦК ВКП(б)У – газети «Селянська правда». Після створення у 1925 р. на основі видавничого відділу НКЗС УСРР, що свою роботу розпочав у 1923 р., Всеукраїнського с.-г. видавництва «Радянський селянин», також за сумісництвом, згідно з наказом № 50/1065 від 21 березня, стає спочатку головним редактором його с.-г. сектору, а потім директором всього видавництва. Починає надзвичайно активно друкуватись практично в усіх провідних галузевих часописах УСРР, насамперед, на реалізацію рішень I Всеукраїнського з'їзду представників колгоспів і робітників 20–24 лютого 1925 р., що взяв курс на колективізацію сільського господарства. Так виходить його велика проблемна стаття у ч. 11–12 за 1925 р. «Вісника НКЗС УСРР» – «Про методи агропропаганди на місцях», що потім була передрукована у збірці «Поради політосвітроботи» НКО УСРР [14]. Крім того, того ж року виходить ціла низка науково-популярних брошур: 1. «Весняна засівна компанія» (32 с.); 2. «Що таке лущіння ґрунту і чим воно корисне»; 3. Як досягти добрих врожаїв на селянських полях» (63 с.); 4. «Про селянські буряки на радянських цукроварнях» та ін. Слід відмітити, що практично усі вони написані добірною українською мовою, якою поряд із російською, французькою та німецькою дуже добре володів В. М. Румянцев. Для зібрання матеріалу багато подорожує. Крім того, творчо або для загальної справи використовує свої офіційні відрядження. Так відповідно до рішення Колегії НКЗС УСРР від 27 травня 1925 р. [26, арк. 4] представляє головне аграрне відомство республіки на урочистостях, присвячених 40-річчю Полтавської сільськогосподарської дослідної станції [1, с. 9]. На зібранні 29 травня, він від імені НКЗС УСРР, часописів «Земельник», «Радянський селянин», «Селянська правда» і видавництва «Радянський селянин» привітав присутніх [1, с. 12]. Після закінчення святкувань детально ознайомився із досягненнями станції, її стаціонарними дослідями, а також вперше відвідав Полтавський агрокооперативний технікум і познайомився з її керманічем В. Чугаєм. Без перебільшення за час відвідань, як і більшість осо-

бистостей його гатунку, по-людськи був зачарований краєвидами цього мальовничого краю і, головне, його можливостями для агрикультурної роботи, що згодом неодноразово висвітлював. Як член Комісії НКЗС УСРР з обстеження «Укр-госпмеліоконтори» відповідно до «Відрядженого свідоцтва № 479» від 25 червня 1925 р. [26, арк. 5] достеменно знайомиться ще й із меліоративним фондом УСРР.

Не зупиняючі з боку партійних радянських органів республіки звинувачення, насамперед, Сільськогосподарського наукового комітету України (нині – Національна академія аграрних наук України) як головного координуючого органу по лінії НКЗС УСРР щодо ведення галузевого дослідництва у відірваності його від потреб виробництва, логічно привели до призначення наказом № 16 від 16.01.1926 р. зав. дослідним відділом головного аграрного відомства з 8 січня 1926 р. саме В. М. Румянцева [25]. У цей період Комітет переживав непрості часи і з приходом на посаду голови О. Н. Соколовського фактично вже втратив притаманні йому донедавна функції, виконуючи в більшості їх скоріше на дорадчому рівні. Якщо проаналізувати публікації В. М. Румянцева цього періоду, то, без перебільшення, стає зрозумілим, що він, як кажуть «не жалую» СГНКУ, а робить усе можливе аби підняти загальнореспубліканське сприйняття зробленого, насамперед, чотирма крайовими с.-г. дослідними станціями – Харківською з філією у Полтаві, Київською, Одеською і Катеринославською. При цьому складається враження, що начебто Комітету зовсім не існує і не він забезпечує теоретико-методологічне наповнення усього процесу галузевого експериментаторства. Яскравий приклад – брошура «Сільськогосподарські досвідні станції та що вони дають селянинові» або «... перша спроба зібрати до купи найголовніші дослідження досвідних станцій». Принаймні із його інших нескінченних брошур та статей протягом 1926–1927 рр. таке ще більш чітко простежується. В них скоріше проглядається бажання максимально налаштувати українське селянство – «... наше сільське господарство кепське ... рік-у-рік збираються малі врожаї хліба, мають кепських надійво корів, малодобутоквих свиней...» [12] на усупільнене господарювання на землі через радгоспи і, особливо, колгоспи. Для цих потреб він популяризує, наприклад, не нові наукові підходи в селекції рослин чи розведенні тварин, а всілякі методи радянської пропаганди, а саме: с.-г. гуртки сільської молоді, екскурсії, виставки, курси і лекції, різноманітні книжки, плакати, метелики тощо, що реко-

мендувалось радянською владою для будівництва омріяного соціалізму. При цьому домінує головна теза усіх заходів, яку досить чітко розкриває В. М. Румянцев – спочатку ідейно поленінські загартований селянин, робітник чи науковець, а потім вже фахівець своєї справи. Другою за нею панацеєю вирішення усіх існуючих проблем за В. М. Румянцевим є колгоспне будівництво як вирішальний фактор подальшого розвитку аграрної науки і виробництва. З цього приводу видає цілу серію видань: 1. «Що повинен робити с.-г. гурток на Україні» (1926); 2. «Сам собі дослідник» (найпростіші показові спроби в селянському господарстві) (1926); 3. «Початки сільськогосподарської грамоти» (підручник, 1927); 4. «Досвідні станції» (1927); 5. «За зоотехнічні станції» (1927); 6. «Коротка теорія та досягнення с.-г. досвідних станцій» (1927); 7. «Берімося за штучне угноєння» (1927), а також в Бібліотеці «Червоноармійця» (1927) серія нарисів: «Зайняті пари», «Які с.-г. рослини найкращі на Україні», «Землепорядкування та землекористування», «Як краще переводити землекористування», «За мінеральні угноєння» і «Що дав Жовтень селу». Крім того, біля сотні його статей виходять в часописах «Український агроном», «Вісник НКЗС», «Радянський селянин» та ін. А ще були кіносценарії: 1. Боротьба з посухою, 2. Шкідники та 3. Як дбати – так і мати [24, арк. 19]. Працюючи в НКЗС УСРР В. М. Румянцев постійно читає лекції на різноманітних агрономічних курсах та радіо, виступає з доповідями: 1. «Проблеми організації зоотехнічних станцій» на Всеукраїнській нараді з досвідної справи та 2. «Проблеми штучних угноєнь на Україні» під час роботи Всеукраїнського агрономічного з'їзду [26, арк. 18 зв.]. Із його професійних або за посадою ініціатив потрібно підкреслити спробу поставити справу сортовипробування на цивілізовану основу з максимальним використанням наукових підходів. При цьому особливо наголошуючи, що діюча на той час в УСРР його система не враховує «... походження насінневого матеріалу...» при веденні первинного насінництва [3]. З цією метою запропонував чітку послідовну програму випробування сортів с.-г. рослин на дослідних станціях, яка була прийнята Всеукраїнським товариством насінництва. Безперечно така активність і, особливо, «писучість» не може не вражати! Тим не менш свою справу разом із іншими партійними органами В. М. Румянцев виконав, і СГНКУ, пройшовши усі поневіряння і спроби знайти собі достойне адаптоване місце в радянській системі координат, завершилась нічим і 1 жовтня 1927 р. він

припиняє свою діяльність як окреме відомство. Як не дивно все виглядає, але 1 грудня 1927 р. В.М. Румянцева наказом № 227/2113 від 16.11.1927 р. звільняють із займаної посади зав. дослідним відділом НКЗС УСРР і призначають заступником директора Харківської крайової с.-г. дослідної станції [26, арк. 18 зв.]. Складається враження, що такий перебіг подій він начебто для себе попередньо вже передбачив. Принаймні, заповнюючи відповідно до постанови РНК СРСР від 21.09. та 14.12.1926 р. свій «Трудовий список», він у «Життєписі» пише: «маючи достатню теоретичну й практичну підготовку в громадсько-агрономічній роботі, бажаю продовжити її в одному з сільськогосподарських вузів як керівник відповідної кафедри агророботи». Як свідчить заява від 26.10.1927 р. до НКО УСРР, він для цього обирає собі Одеський сільгоспінститут і посаду «... керівника катедри у справі агророботи...». Тим самим начебто доводячи, що влада дозволила йому право на вибір. Потім починаються цікавості. Спочатку у наказі про звільнення з'являється запис про вже іншу посаду і місце роботи, а саме – заступник директора Полтавської крайової дослідної станції (нонсенс, оскільки такої не існувало, а була Полтавська філія Харківської крайової дослідної станції – авт.) [24, арк. 5]. Тим не менш, 5.12.1927 р. виходить новий документ або вірніше постанова Президії ДНМК із погодженням інспектора с.-г. освіти НКО УСРР про призначення В.М. Румянцева «... штатним професором II групи по агророботі в Полтавський агрокооперативний політехнікум з 1 грудня 1927 р.» [24, арк. 26]. Нещодавно знайдений в ЦДАВО України документ свідчить, що сам В.М. Румянцев планував піти на професорську посаду саме до Одеського сільгоспінституту оскільки «... Полтава – все ж не Одеса, а с.-г. політехнікум – не с.-г. інститут...». Але, як виявилось, у справу втрутився «його величність випадок». Мова йде про випадкову зустріч В.М. Румянцева із знайомим йому директором Полтавського агротехнікуму В. Чугаєм і очільником Укрголовпрофосвіти Радченком. Останній і «... вмовив поїхати до Полтави» [24, арк. 23] враховуючи, що заклад вступав у черговий свій четвертий «... реконструктивний період своєї історії, що припав на 1926 р. ...» [32], а саме – процес перетворення у сільгоспінститут. А для цього потрібно було мати достатній кадровий потенціал професорів. Серед іншого, з цією метою було заплановано об'єднання технікуму ще й із Полтавською с.-г. дослідною станцією. Мова йшла, насамперед, про сполучене існування агрокуль-

турної частини закладу та відділу пристосування станції і створення таким чином нової кафедри агрікультурної роботи. Саме з цією метою і був запрошений, без перебільшення, кращий спеціаліст нової справи не тільки в УСРР, а й СРСР – В.М. Румянцев. Як він сам писав у листі від 8.12.1927 р.: «В Полтаві я буду одночасно заступником директора дослідної станції, над якою згідно з рішенням Всеукраїнської наради по с.-г. освіті думаю зробити експеримент по організації «сполучення» з політехнікумом і створення двоєдиного центру!!!» [24, арк. 23]. Слід також наголосити, що серед умов переїзду до Полтави Румянцев, як кажуть, «випросив» у Радченка ще дві позиції, а саме: 1. Закордонне відрядження та 2. Кваліфікацію на професора II групи. Вже 10.12.1927 р. виходить наказ по Полтавському с.-г. політехнікуму згідно з яким В.М. Румянцев призначається професором «... на катедру агрікультурної роботи та зав. його агрокульт. відділом...» [24, арк. 17] (тобто деканом теперішнього вже факультету – авт.). Він став першим в УСРР, а кафедра відразу виступила методичним центром нового напрямку освітньої підготовки фахівців. З цією метою її завідувач окремою 31 сторінковою брошурою «Основні принципи та методи агрікультурної роботи с.-г. вузу» визначив головні її цілі, а саме: 1. Практичну – наблизити студентство до села та 2. Науководослідницьку – вивчати її спеціальні форми [10]. Все разом втілилось у спеціальний план агрікультурної роботи закладу, який 11 лютого 1928 р. затвердила його науково-методична комісія. Хоча перші кроки до його виконання почали реалізовувати ще у січні 1928 р. шляхом відкриття при ньому «... окремого дорадчого органу... «Агрікультурне Бюро»...» [18, с. 362] та скликання 10 січня 1928 р. наради керівників зимових с.-г. шкіл «... для дорослих Полтавської округи...» [18, с. 368]. Сама кафедра їх відкрила дві – одну в селі Жуках Полтавського району, другу в селі Черняхівці Чутівського району, а також двоє тримісячних курсів у селі Лутовинівці Кременчуцької округи і в селі Чубовому [18, с. 370]. Взяла участь кафедра і в роботах з підготовки посівної кампанії 1928 р., насамперед, через студентів 3-го курсу. В 15 сільрадах і 40 протравних пунктах їхніми зусиллями було протравлено 18254 пуди насіння. Крім того, ними за програмою Полтавської дослідної станції було організовано 200 колективних дослідів у Полтавській, Кременецькій та Лубенській округах, а також в с. Горбанівці – прокатний пункт с.-г. техніки [18, с. 372]. Всі ці заходи були здійснені під керівництвом та за участі

В.М. Румянцева. Він очолив і проведення обстеження двох сіл – Жуки і Мачухи, що знаходилися по обидва боки від Полтавської дослідної станції для «... простеження агрикультурної активності різних соціальних груп села...», встановлення місця і ролі установи [16]. Їх результати опубліковані у серії статей В.М. Румянцева за різні роки. Навіть вийшов окремий перший випуск «Праць» кафедри агрикультурної роботи Полтавського с.-г. політехнікуму. Разом із директором установи В. Чугаєм на сторінках журналу «Полтавський селянин» (№ 1 (19), 1928) В.М. Румянцев виступив із листом-зверненням «до всіх агрономічних робітників, земорганів, с.-г. кооперації та с.-г. шкіл» [31] долучитись до нової форми «онаучування» українського селянства на чергові звершення, яку взяв на озброєння або широке втілення Полтавський с.-г. політехнікум. Потрібно зауважити, що відійшовши від безпосереднього керівництва галузевою наукою в УСРР, В.М. Румянцев тим не менш не залишався осторонь її проблем реформування. Так, наприклад, на сторінках часопису «Український агроном» (№ 4, 1928 р.), можна стверджувати, що виступив проти ліквідації «... дрібних» районних с.-г. досвідних станцій...» або передачі їх на місцевий бюджет. Тим самим наголосивши, що таке «... величезна помилка в принциповому підході до досвідних станцій, як самодовільних наукових одиниць», оскільки кожна з них є «... гвинтик одного цілокрупного організму – крайової с.-г. досвідної організації» [9] У влади, насамперед, через чергові зміни у РСФРР існувало радикально інше бачення майбутнього галузевого дослідництва в УСРР, а саме – запровадивши його інституалізацію для потреб подальшої академізації усього процесу. В них вже В.М. Румянцев не брав безпосередню участь і пробував реформувати галузевий освітній процес спочатку в Полтаві, а потім у Харкові. Однак питання приєднання до технікуму Полтавської дослідної станції, як планував В.М. Румянцев, так і не втілювалось у життя. З'являється перспектива його вирішення відносно Харківської крайової с.-г. дослідної станції та Харківського сільгоспінституту. Але спочатку В.М. Румянцев, після звільнення згідно з наказом № 145 від 2 квітня 1928 р. по Полтавській дослідній станції, переходить старшим інспектором с.-г. освіти Укрпрофосвіти НКО УСРР [24, арк. 6]. На власне переконання існувала скоріш більш важлива причина для зміни місця роботи. Мова йде про вирішення питання закордонного відрядження В.М. Румянцева, про яке він так мріяв переходячи на роботу до Полтави. Практично через мі-

сяць – 17 травня 1928 р. виходить новий наказ № 10 тепер вже і по Укрпрофосвіті НКО УСРР згідно з яким В.М. Румянцева призначають професором на кафедрі агророботи Харківського сільськогосподарського інституту [24, арк. 6]. Є усі документні підстави, що обидві посади у вузі і у НКО УСРР він займає одночасно або сполучено. Принаймні, як свідчать архівні документи, В.М. Румянцев, наприклад, 18 травня 1928 р. в якості навіть «... зав. с.-г. від. Укрпрофосвіти НКО...» [30] бере участь у нараді, присвяченій проблемі підвищення врожайності, що проводить Науково-Консультаційна Рада НКЗС УСРР за участю голови РНК УСРР В.Я. Чубаря та інших членів уряду. На зібранні слухали керівників крайових дослідних станцій стосовно розроблених ними заходів підняття врожайності у окремих краях, районах та окремих культур. Знову прозвучало, що існуючі здобутки «... у вигляді наслідків с.-г. дослідів ще занадто незадовільняючі» і про існування певного розриву між «... дослідною станцією і селянством...», але його зможуть вирівняти «... агрикультурні бюро та кафедри с.-г. вишів...» [23]. Тим самим та діяльність, що її з усією силою і натхненням здійснював, або, точніше, започаткував та розвивав в УСРР В.М. Румянцев, офіційно отримала визнання і підтримку. До неї долучились 25 дослідних с.-г. станцій та 250 с.-г. учбових закладів різного рівня. Таким чином, Харківський с.-г. інститут, як кажуть, «перетягнув» на себе методичне керівництво усією цією розгортаючою і всіляко підтримуваною партійним керівництвом республіки діяльністю від Полтави. За цих сприятливих обставин В.М. Румянцев продовжує «наповнювати» її новими підходами в роботі і теорією. Для початку відповідно до постанови Укрнауки та розпорядження № 21 від 3.07.1928 р. по НКО УСРР «... перебуває у закордонному відрядженні до Німеччини та Данії...» з 22.06. по 6.08.1928 р. [24, арк. 6] Незважаючи, що поїздка виявилась «... короткочасною...», що «... відбилось на її результативності...» [15, с. 3] В.М. Румянцев досить детально ознайомився із системою організації усіх ланок с.-г. освіти обох країн, знайшовши навіть спорідненість через так звані зимові школи і «досвідні гуртки» (versucharinge) в Німеччині, які запровадив з 1921 р. директор Галльського інституту с.-г. рослин професор Рюмер. Усе побачене В.М. Румянцев узагальнив у спеціальній 61 сторіноковій брошурі «С.-г. освіта та агрикультурна робота в Німеччині та Данії», що вийшла як випуск 1 «Праць» кафедри агрономічної роботи Харківського сільськогосподарського інституту ім. Сельінтерна,

які почали виходити як спецвипуски до журналу «С.-г. освіта», починаючи з 1928 р. У ній, між іншим, простежується «не заретушоване» захоплення взаємодоповнюючою постановкою системи галузевої освітньої підготовки, насамперед, у Німеччині. Та, й окремі аспекти ведення науки в її лоні особливо в частині, що «дослідна станція працює на свій ризик...» і «...ніякого центрального керування немає...», а «...1–3 рази на рік улаштовується з'їзд директорів, що обмінюються думками з приводу планів, програм роботи на дослідних станціях...» [15, с. 59] без, як кажуть, керівної та спрямовуючої участі партійних органів, згодом дасть підстави «компетентним органам» згадати вільнодумство автору видання у 1938 р.

Але це було вже пізніше. До цього, після повернення, сповнений новими творчими планами і з великим оптимізмом подальшого розвитку агрикультурної роботи в УСРР, В.М. Румянцев активно поринув у роботу, роблячи усе можливе, щоб запровадити усе найкраще із-за кордону. Виступаючи 24 жовтня 1928 р. на засіданні Бюро НКР УСРР, присвяченому розробці агрономічних заходів на 1928–1929 рр. за рахунок спеціального агрофону, він наполіг на невірності підходу виключення «... с.-г. шкіл на розгортання н.-д. роботи...» у частині надання їм дотацій [29]. Що було, до речі, підтримано присутніми. У № 11 «Вісті ХСПІ ім. Сельінтерну» за 1929 р. В.М. Румянцев обґрунтовує ще один черговий метод агрикультурної роботи – агропохід «... під час зимових канікул...» у скороченій назві «Тиждень соціалізму» [21, с. 1]. Сьогодні важко собі уявити без сарказму – чи потрібен він був селянину за тиждень до нового року, але В.М. Румянцев запропонував або обґрунтував цілу теорію і поетапний план дій для студентів перед «агропоходом», а саме: 1. Нарада з районними агрономами і окрземвідділом, 2. Інформація (доповіді) місцевим партійним органам, колгоспсекціям, дослідним станціям, 3. Обговорення на загальних зборах студентів і в окремих групах, 4. Попереднє відвідування студентами району агропоходу, 5. Випуск інституцької стінної газети, 6. Інформація про похід зацікавленим організаціям (окружна комісія в справі підвищення врожайності, профспілка і т.д.). А ще було потрібне повідомлення в місцевій пресі, а як у випадку «походу» студентів на чолі з В.М. Румянцевим в с. Коробочкино Чугуєвського району – ще й розклеєні по населеному пункту об'яви. Все щось нагадувало піонерію з комсомолом – лозунги і «словоблудіє» комуністичних ідеалів! Тим не менш агропоходи «під-

хопили» в діяльності Полтавський с.-г. політехнікум та Кам'янець-Подільський СГІ, а після виходу «декрету про агромінімум (Харьк ОВК)...» [21, с. 7] вони стали обов'язковими для усіх рівнів с.-г. освіти в УСРР. На цьому В. М. Румянцев не зупинився і з наполегливістю «взявся» за колгоспи із настановою, що досягнення в роботі тепер будуть враховуватись не за показниками врожайності, а «... за агрикультурною активністю...» та «... ступенем і формами їхньої участі в ній» [7]. У спеціальній брошурі «Агрикультурна активність с.-г. колгоспів» як випуск 5 кафедри агророботи ХСПІ за 1929 р. він навіть через рівень письменності членів колгоспів та кількості проведених курсів визначив сім головних пропозицій подальших дій в такій роботі. Наступного року через випуск 7 «Агрикультурна робота радгоспів» В. М. Румянцев їх деталізує з розкриттям місця і ролі нових провідників – агроуповноважених на рівні кожної округи та ударних бригад із обов'язковою умовою передплати ними «... газети» [8]. Апогеєм усіх теоретичних і практичних розробок став вихід у 1930 р. підготовленої В. М. Румянцевим програми курсу «Організація і методика агрикультурної роботи». У ній чи не вперше було чітко дано визначення поняття «агророботи», а саме: «... система державно-громадських заходів, що цілком виходить з економполітики радвлади та скеровані на соціалістичну перебудову сільського господарства» [11]. Принаймні саме в такій редакції чергова «породівля» радянської доби, пов'язана, насамперед, з колгоспно-радгоспним будівництвом, була взята за основу і схвалена того року Всесоюзною конференцією аграрників-марксистів для вжитку.

Незважаючи на такі, навіть видатні успіхи у справі запровадження складових агророботи в УСРР та визнання і авторитет у всьому СРСР, траплялись і недоречності, які приводили навіть до неприємних моментів у роботі, оскільки існували й інші напрями, що потребували вирішення при виконанні різноманітних доручень. Так, наприклад, «за тяганину...» і невиконання доручення на рівні уряду «... в справі ... постанови РНК від 11.12.28 р. про поширення ветосвітніх установ...» В. М. Румянцев отримує «... зауваження» згідно з розпорядженням № 4 по НКО УСРР від 21.01.1929 р. [24, арк. 30]. Та й не усе так просто складалось із сприйняттям положень самої агрономічної роботи. У 1929 р. на сторінках наукового органу НКЗС УСРР – «Вісник с.-г. науки та досвідної справи» розгорнулась ціла відкрита дискусія на опубліковану В. М. Румянцевим статтю «Основні принципи і

методи агрикультурної роботи с.-г. вузів», що вийшла у чотирьох номерах журналу «С.-г. освіта», № 2–3; 4; 11–12 1928 р. та № 3 1929 р. Так один із її опонентів Г. Красношарпа фактично звинуватив автора в тому, що його «основні принципи агрикультури»: «ґрунтуються на найреакційніших педагогічних системах, які тільки знала робітничка класа» та побудовані на «... метафізиці» або «метафізичній психології» і у «... світлі марксизму-ленінізму...» не мають до нього нічого спільного [4]. Нищівній критиці піддалися навіть обидва запропоновані принципи або поділ агрикультурної роботи на педагогічну та практичну, в яких рецензент вбачав теж відголоски «буржуазного підходу» поділу науки на теорію та практику. Не менш дісталось і методам її втілення – лекціям, бесідам, ілюстраціям, демонстраціям, виставкам, екскурсіям, агро-судам, агрозаповітам тощо, не кажучи вже про невірне розуміння розробником головного з усіх запропонованих, а саме – колективним, або, як їх звать, «... масовим досвідам...» [4, с. 122]. Мало того, на думку Г. Красношарпи, усе запропоноване В. Румянцевим нагадувало «... ідеї т. з. «суспільної агрономії», що «ґрунтувалась на поміщицьких та куркульських господарствах...» [4, с. 119]. Спроба В. М. Румянцева довести, що запропонована ним вертикаль відповідальних за запровадження агрикультурної роботи в радянському селі, а саме: 1) С.-г. колективи, 2) С.-г. кооперативи, 3) Земоргани, 4) С.-г. гуртки, 5) Гуртки сількорів, 6) Сельбуди, 7) Осередки ЛКСМУ, 8) Зимові школи та 9) Селяни-дослідники у змозі забезпечити «... корінну перебудову маси селянських г-в...» [17, с. 129] та про некоректність порівнювати і тим паче «... змішувати громадську агрономію (земську) й радянську агрономію...» [17, с. 134] отримала ще більш жорстку і наповнену марксистсько-ленінськими догмами критику. Тепер вже інший опонент – Т. Білаш не просто вказує, що В. Румянцев «переклав» або «... перелицював» ідеї «суспільної агрономії» на «радянський лад...», а своїми принципами агрономічної роботи на селі запропонував «... систему, що схожа до тотожності на ту систему, яка історично виросла на обслуговуванні індивідуального селянського (куркульського) господарства...» і натякнув, як, так сталося, що «... парткомітети й за що ухвалили роботу т. Румянцева...» [2] тим самим побачивши у всьому, так званій, – правий ухил... «нашої лінії»...», який базувався на підході, що й «... куркуль у свій час «вросте в соціалізм...» [2, с. 144]. Оскільки були й прихильники бачення В. М. Румянцевим системи органі-

зації наукового забезпечення ведення аграрного сектору економіки в країні через агророботу, яка спиралась на постанови XV з'їзду партії, що вказав на шляхи соціалістичної та технічної реконструкції народного господарства та завдання XVI партійної конференції, якою було затверджено п'ятирічний план будівництва крани, націлений на піднесення індивідуального селянського господарства для подальшого процесу усупільнення й колективізації. На власне переконання, В. М. Румянцев вважав, що розроблені ним підходи повністю відповідають партійним рішенням і сприятимуть усупільненню селянських господарств до 30 % та збільшенню врожайності, принаймні, зернових культур на 31,6% (у колгоспах) та на 53,6 % (в індивідуальних господарствах). Тому досить відкрито і прозоро на сторінках часописів відстоював свою позицію. Тим не менш, такі «прикrostі» зовсім не вплинули на бажання Президії ВАСГНІЛ мати у своїх лавах визнаного в країні фахівця справи, яка продовжувала набирати силу. Для початку його звільняють згідно з розпорядженням НКО УСРР від 16.02.1930 р. з 20.02.1930 р. «... за переходом на іншу роботу» і «... відкомандировують в розпорядження ЦК КП(б)У по скінченні роботи по розробці програм з 5.06.1930 р. ...» [24, арк. 6–7]. Після цього він переїжджає до Москви в розпорядження секретаріату Президії ВАСГНІЛ і починає працювати під безпосереднім керівництвом її президента, академіка М. І. Вавилова та добре йому знайомого по УСРР – М. М. Вольфа, що вважався третім віцепрезидентом академії і скоріше за все рекомендував або ініціював переїзд В. М. Румянцева. 26.07.1930 р. секретаріат Президії ВАСГНІЛ своїм зверненням № 133 затребував у НКО УСРР його «... трудовий список...» [24, арк. 28]. Через відсутність достовірних архівних документів подальша творча доля В. М. Румянцева до кінця не відома. Певну допомогу в її розумінні відіграла його творча спадщина, що не зменшувалась як у кількості видань, так і в тиражах. Так, наприклад, 48 сторінкова брошура «Зайняті і чисті пари. Їх роль у піднятті врожайності», вийшла у 1931 р. накладом 100 000 прим. [19]. Її написання «нав'яне» участю В. М. Румянцева у Всесоюзній нараді з урожайності, що пройшла у лютому 1931 р. Аналізуючи й інші публікації В. М. Румянцева «московського періоду» творчості привертають увагу наступні моменти: 1. Ще вищий рівень аналізу тих чи інших явищ на фоні світового контексту розуміння проблеми; 2. Максимальне наповнення їх кращими результатами із діяльності українських галузевих

дослідних інституцій, і особливо, Полтавської дослідної станції; 3. Мінімізація партійних лозунгів з використанням тільки фахових цитат або «по ділу» керманічів країни; 4. Відхід від більшості принципів агропропаганди, а популяризація новітніх досягнень експериментаторства вітчизняних дослідницьких центрів. Мабуть розпочаті сфабриковані політичні процеси проти наукової еліти, що, не виключено, і змусили переїхати В. М. Румянцева до Москви, де там – «в глибині душі» дали підстави на роздуми щодо власного майбутнього навіть одного з яскравих апологетів комуністичної ідеї... Але реалії – дружина та дві доньки, а також рідна сестра на партійній роботі на Донбасі потребували притримуватись або, як кажуть сьогодні, дрес-коду елементарного прожиткового мінімуму. Тому у новій 40-сторінковій брошурі «Сільськогосподарська наука на межі другої п'ятирічки. Із досягнень с.-г. науки СРСР», що вийшла у 1932 р. десятитисячним накладом він пише: «наша країна – країна планового соціалістичного господарства...» та наполягає, що «... наука не може бути поза цього плану» і «... науково-дослідницька мережа повинна не тільки забезпечити виконання завдань .. але й дати нові резерви перевиконання плану, для прискорення темпів соціалістичного будівництва». А мова йшла не багато не мало, про найбільшу мережу галузевих установ у світі – 58 науково-дослідних установ і 400 зональних станцій, в яких працювало, разом із аспірантами 16 тис. наукових працівників під загальним керівництвом ВАСГНІЛ. Її вдалося створити шляхом, насамперед, реорганізації раніше існуючої, на думку В. М. Румянцева, «... за обставин розгортаючої класової боротьби з контрреволюційним шкідництвом...» у вигляді Дояренка, Чайнова та ін. Ось саме так все звучало на початку 30-х рр. минулого століття від відповідального за впровадження новітнього від галузевого експериментаторства на рівні СРСР! Все, що було зроблено до 1917 р. навіть на рівні світових відкриттів, він «... досить умовно...» відносив до «... наукового дослідження...», оскільки навіть при вивченні агротехнічних прийомів був відсутній «... діалектичний підхід...» до тої ж методики і тим паче до спектру виконаної роботи [20]. Коментарі, як кажуть, тут зайві! Деякою мірою «згладив» ситуацію сам В. М. Румянцев в іншому виданні – «Довідник бригадира рілля зернового радгоспу з агротехніки і механізації зернових культур» (М., Сільхозгіз, 1933, 173 с.), підготовленого за його редакції і участі колективом авторів. Провал першого «сталінського» п'ятирічного плану практи-

чно за всіма показниками рівня врожайності, особливо стосовно виробництва стратегічно важливого для подальшої мілітаризації країни – зерна, змусив прийняти спеціальні постанови з боку влади. Так РНК СРСР і ЦК ВКП(б) 20.09.1932 р. в документі «Про заходи по підвищенню врожайності» поставило перед колгоспами завдання «... боротьби (по іншому більшовики не уявляли – авт.) за підвищення врожайності як головного і центрального завдання в галузі сільського господарства на даній стадії розвитку» [22]. З цією метою протягом 1933 р. всі колгоспи і радгоспи країни повинні були запровадити раціональні або науково обґрунтовані для ґрунтово-кліматичної зони сівозміни. Тим самим планувалось забезпечити: виконання держзамовлення; отримати кращі попередники зернових культур; досягти позитивів у боротьбі з бур'янами; раціонально використовувати робочу силу і худобу та отримувати корми як у літній так і зимовий періоди. Довідник увібрав у себе усі найкращі досягнення вітчизняної аграрної науки як дореволюційної, так і радянської доби, і сьогодні з багатьох позицій не втратив своєї «затребуваності», особливо за моніторингових досліджень. Не зважаючи на 195 000 наклад, він ще раз із доопрацюваннями побачив світ і в черговий раз приніс редактору всілякі переваги. Визнання не забарилось і у січні 1936 р. В. М. Румянцева призначають директором Омського сільськогосподарського інституту ім. С. М. Кірова (нині – Федеральний державний бюджетний освітній заклад вищої освіти – Омський державний аграрний університет ім. П. А. Століпіна). Виш, що свою історію веде з 1918 р., тільки у 1935 р. отримує такий статус із присвоєнням імені С. М. Кірова та знаходиться у стані реформації на новий устрій. Але попрацювати В. М. Румянцеву довелося недовго. Вже у грудні 1937 р. він звільняється з посади і переходить на посаду професора Московського зооветеринарного інституту (нині – Московська державна академія ветеринарної медицини і біотехнології ім. К. І. Скрябіна). Однак черговий переїзд до столиці вже не рятує його від арешту. 10.09.1938 р. В. М. Румянцева засуджують УНКВС по Омській області за звинуваченням по статті 58-7-8-11 Кримінального кодексу РСФРР. Що і як потім з ним було – не відомо. Але не стало В. М. Румянцева у 1957 р. і поховали його на 12 ділянці Ваганьківського кладовища у Москві. На підставі Закону Російської Федерації прокуратурою Омської області 16.04.1999 р. В. М. Румянцев був реабілітований через відсутність складу злочину.

Підсумовуючи, слід наголосити, що життєва і творча доля професора В. М. Румянцева деякою мірою нагадує класичний варіант знаменитого твору М. В. Гоголя «Тарас Бульба» відносно її сприйняття радянською владою – «я тебе породила я тебе і знищила...!» Надавши можливість, що за царської доби в історії виглядало дуже проблемним, реалізуватись природному таланту особистості, фактично «безхатка» та «без роду і племені», тим не менш, при зміні у нього «дозволеного» сприйняття дійсності, як кажуть, розчинити без права на відновлення до недавно досить визначного номенклатурного статусу. Тим самим він став одним із десятків тисяч освічених, обдарованих, які щиро вірили у «ленінські ідеали» і робили усе від них залежне на ділянці за яку відповідали, по їх ствердженню у свідомості «сумніваючих». Професору В. М. Румянцеву, судячи з творчої спадщини, таке вдавалося неабияк вдало. Понад дві сотні статей, три десятки брошур і книг, кіносценарії, виступи на радіо, читання лекцій перед різними категоріями слухачів від селянина та студента до кращих фахівців своєї справи в країні – яскраве свідчення цьому. На власне переконання, якби не десять років праці на різних державних посадах в аграрній сфері України із можливістю контактувати

із кращими фахівцями свого напрямку знань навіть світового виміру, ще не відомо чи склалася б його творча доля так конструктивно і чи отримав би він такий високий авторитет і, головне, – відповідні знання та вміння. Можемо тільки здогадуватися!

Вже сьогодні ми маємо всі підстави вважати його одним із фундаторів нового напрямку організації науково-освітнього забезпечення ведення сільського господарства УСРР у 20-х рр. минулого століття під назвою «агрономічна робота». За ним, як теорія, так і методологічне наповнення і, головне, – широке запровадження в УСРР, починаючи із кінця 20-х – до початку 30-х рр. ХХ ст. Запрацювавши в республіці напрям, потім розповсюдився на весь СРСР. Потрібно не забувати про внесок В. М. Румянцева у відбудову Донбасу після громадянської війни, а також ствердження нових форм системи наукового забезпечення вітчизняного сільського господарства. Не менш значущим виявився його внесок в організацію галузевого освітнього процесу, насамперед, для теперішньої Полтавської державної аграрної академії та Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Все інше, як кажуть, час розставить на своїй місці!

БІБЛІОГРАФІЯ

1. 40-летний юбилей Полтавской с.-х. опытной станции. 1884–1924 // Труды Полтавской с.-х. опытной станции. Полтава, 1925. Вып. 44. 110 с. С. 9, С. 12.
2. Білаш Т. Так не можна (відповідь т. Румянцеву на його відповідь на рецензію тов. Красношопки) // Вісник с.-г. науки та досвідної справи. 1929. Т. 6, №9. С. 135–144. 144 с.
3. Інформація // Український агроном. 1927. Ч. 5–6. С. 49.
4. Красношопка Г. Принципи й методи агрикультурної роботи на основі буржуазних теорій // Вісник с.-г. науки та досвідної справи. 1929. Т. 6, №9. С. 112–127, С. 122, С. 119.
5. Науково-Консультаційна Рада Народного Комісаріату Земельних Справ УСРР (1927–1930 р.) : зб. док. і матеріалів / НААН, ДНСГБ ; уклад. В. А. Вергунов, О. О. Черниш, З. П. Кірпаль, А. С. Білоцерківська, Ю. О. Соколюк ; За заг. ред. М. В. Зубця, Ю. Ф. Мельника ; Наук. ред. В. А. Вергунов. Київ, 2010. С. 152, 169, 270, 271. (Іст.-бібліогр. сер. «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії ; кн. 41).
6. Писаренко В., Аранчій В., Опара М. Полтавська державна аграрна академія. Історичний

нарис (1920–2010). Полтава : РВВ Полтавської держ. аграр. акад. 2010. С. 27, С. 38, С. 37.

7. Рум'янцев В. Агрикультурна активність сільськогосподарських колгоспів // Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, катедра агроном. роботи. Харків, 1929. Вип. 5. С. 3.

8. Рум'янцев В. Агрикультурна робота радгоспів // Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, катедра агроном. роботи. Харків, 1930. Вип. 7. С. 18.

9. Рум'янцев В. Завдання с.-г. досвідної справи на Україні (До майбутньої наради досвідників) // Український агроном. 1928. №4. С. 23.

10. Рум'янцев В. Основні принципи і методи агрокультурної роботи с.-г. вузів ; Полтавський с.-г. політехнікум, катедра агрокультурної роботи. Х. : Вид-во «Рад. селянин», 1928. Вип. 1. С. 4.

11. Рум'янцев В. Програма курсу «Організація і методика агрикультурної роботи» // Харків. с.-г. ін-т ім. Сельінтерну, катедра агроном. роботи. Харків, 1930. Вип. 6. С. 1.

12. Рум'янцев В. Досвідні станції та що вони дають селянству. Харків : Всеукр. с.-г. вид-во «Рад. селянин», 1927. С. 3, 7.

13. Рум'янцев В. Из прошлого // Вісник Народного комісаріату земельних справ. УСРР.

ЮВІЛЕЇ

НКЗС. Харків : Вид-во НКЗС УСРР «Рад. селянин», 1925. Ч. 3–4. С. 61–63.

14. Румянцев В. О методах агропропаганды на местах // Вісник народного комісаріату земельних справ. 1925. Ч. 11–12 (черв.).

15. Румянцев В. С.-г. освіта та агрикультурна робота в Німеччині та Данії // Харківський с.-г. інститут ім. Сельінтерну, кафедра агрономічної роботи. Харків : Видання журналу «С.-г. освіта», 1928. 61 с., С. 3, С. 59.

16. Румянцев В. Спроба вивчити агрикультурну активність різних соціальних груп села // Записки Полтавського сіл.-господарського політехнікуму. 1927. Т. 2, №12. С. 1.

17. Румянцев В. Трохи більше сумлінності та діловитості (відповідь тов. Красношапці) // Вісник с.-г. науки та досвідної справи. 1929. Т. 6, №9. С. 128–134. С. 129, С. 134.

18. Румянцев В., Білецький Ф. Короткий огляд агрикультурної діяльності Полтавського с.-г. політехнікуму // Записки Полтавського сільсько-господарського політехнікуму. 1928. Т. 2. С. 359–375. С. 362, С. 368, С. 370, С. 372.

19. Румянцев В. М. Занятыя и чистые пары. Их роль в поднятии урожайности. Москва : ОГИЗ Сельхозгиз, 1931. 48 с.

20. Румянцев В. М. Сельскохозяйственная наука на грани второй пятилетки. Москва, Ленинград : Госиздат с.-х. и колхозной лит-ры, 1932. С. 5–6.

21. Румянцев В. Агропохід, як метод агрикультурної роботи с.-г. вузів (досвід Х.С.Г.І.) // Вісті Харківського сільськогосподарського інституту імені Сельінтерну. 1929. №11. С. 1–10, С. 1, С. 7.

22. Справочник бригадира полевода зернового совхоза по агротехнике и механизации зерновых

культур / А. С. Алов, М. М. Ланин, В. М. Румянцев [и др.] ; под ред. В. М. Румянцева. Москва : Сельхозгиз, 1933. С. 3.

23. Тушкан Ю. До питання про підвищення врожайності // Вісник сільськогосподарської науки та досвідної справи. Харків, 1928. Т. 5, № 5. С. 130–135.

24. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 6686 : Трудовий список Рум'янцева В. М. 30 арк.

25. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 7065 : Трудовий список Рум'янцева В. М. Арк. 3.

26. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 17 л. Спр. 3541 : Справа № 1311 Румянцева В. М. 20.12.1924 р. 1.12.1927 р. 21 арк.

27. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 3. Спр. 96. Арк. 45.

28. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 4 (1923). Спр. 66. Арк. 180.

29. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 9. Спр. 502. Арк. 373.

30. ЦДАВО України. Ф. 27. Оп. 9. Спр. 509. Арк. 6.

31. Чугай В., Румянцев В. До всіх агрономічних робітників, земорганів, с/г кооперації та с/г шкіл (лист кафедри агрокультроботи Полтав. с.-г. політехнікума) // Полтавський селянин. 1928. № 1. С. 55.

32. Чугай В. Полтавський сіл.-госп. політехнікум // Записки Полтавського сільськогосподарського політехнікуму. 1927. Т. 1. С. IX.

33. Яната О., Петренко Я. Коротке справоздання про діяльність Сільськогосподарського наукового комітету України за 1923–1924 операц. рік. Вістник сільськогосподарської науки. 1924. Ч. 7–9. С. 1–31.